

Andreas Pigler : Georg Raphael Donner. (Verlag Dr. H. Epstein, Wien-Leipzig, 1929. 134 Seiten mit 145 Abbildungen.) — A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem művészettörténeti intézete kiadványainak 9. kötete.

Az összeomlás óta megindult s egyre izmosodó legújabb magyar művészettörténeti kutatások egy igen tekintélyes hányada a barokk művészet magyarországi emlékeinek vizsgálatára irányult. Általuk művészek és műalkotások kerültek új megvilágításba, elsősorban a párhuzamosan folyó levéltári kutatások eredményeinek alapján. Ennek a munkának a főlaboratóriuma a Pázmány Péter Tudományegyetem művészettörténeti intézete és «spiritus rector»-a az intézet igazgatója, Hekler Antal egyetemi professzor. Körülötte és vele a kiváló és tehetséges fiatal művészettörténeti kutatók egész kis serege dolgozik immár közel egy évtizede s eredményeik: néhány szép templommonográfia (Győr, Pápa, Szombathely), több fontos, külföldön is visszhangot keltő tanulmány, méltóképen reprezentálják munkásságuk sikerét.

Ennek a gárdának tagja Pigler Andor is, aki új könyvében az osztrák barokk-szobrászat legnagyobb mestérének, Georg Raphael Donnernek életére és művészetére vonatkozó, éveken át folytatott tanulmányainak eredményeit foglalta össze egységes egészévé és művével a Donnerra vonatkozó nagy és bő irodalom mellett is sikerült néhány igen jelentőségteljes vonással kibővíteni, illetőleg néhány új szempont felvetésével új megvilágításba helyezni Donner munkásságát és művészetének jelentőségét.

Az osztrák származású Donner egyike azoknak a külföldi művészeknek, akiknek a magyarországi szobrászat történetében jelentékeny szerep jutott. Az ő, valamint tanítványainak és követőinek művei XVIII. századi

szobrászatunk műemlékállagában igen előkelő helyet foglalnak el. Ezért kell — bár német nyelven van írva — örömmel üdvözlőnk Pigler munkáját, mely a Donnerra vonatkozó, eredményes részletkutatásokban igen gazdag magyar művészeti irodalomnak, értékes szintézissel való bővülését jelenti.

A szerző hat fejezetre tagolja művét. Az elsőben a művész pályafutásával ismerkedünk meg (született 1693 május havában Esslingenben, meghalt 1741 február 15-én Bécsben). Alapjában véve szerény külsőségek közt folyt le élete, melynek legragyogóbb lapjai pozsonyi tartózkodására esnek, hol Magyarország akkori hercegprímásában, Esterházy Imrében megértő, támogató mecénásra akadt. Donner, aki kezdetben éremvésést és készítést, később plasztikát tanult, önálló pályájának épen kezdő idejére nézve jóformán semmi nyomot sem hagyott hátra. Művészetének különféle szempontokból való megítéléseiben sokan itáliai, mások francia- és szászországi tanulmányutakat tételzenek föl életének e korszakában, valószínű azonban, hogy legnagyobbbrészt Bécsben dolgozott. 1725-ben terelődött rá Harrach F. A. grófnak, Salzburg herceg-érsekének figyelme s ekkor közel hat éven át az ő megrendeléseit készíti a művész, míg nem az érsek halála után ellene szított áskálódásokat és ellenségeskedéseket meggyűlölvé, bizonyára Esterházy meghívására, Pozsonyba tette át tartózkodása színterét. A primás gazdag építkezései között elég alkalmat talált, hogy a nagytehetségű, de úgy látszik, szerény művészt hozzámért feladatokkal lássa el. Ő volt tehát, aki Donner kivételes képességeit felismerte és művészetét, legalább pozsonyi tartózkodása idejében, megmentette a szétforgácsolódás veszedelmétől. Ausztria és elsősorban Bécs csak akkor fordul megértéssel és megrendelésekkel a művész felé, mi-

dőn néhány kitűnő alkotásban már megmutatta tehetségének arányait. És érdekes, 1739-ben ismeretlen okokból elhagyja Esterházy udvarát s ettől kezdve lealkonyodik a művész szerencsecsillaga s két év múlva váratlan halálakor a felvett hagyatéki leltár és végrendeletének intézkedései igen szerény vagyoni körülményekről számolnak be. A művész szegényen, teremtő ereje teljében váratlanul halt meg valószínűleg rövid betegség után, miután a Gurk megrendelésére készült Pietà-t, művészetének ezt a főművét megalkotta.

A második fejezet Donner művészi hagyatékát mutatja be igen sikerült stíluskritikai és esztétikai elemzések kíséretében, de egyszersmind művészi fejlődésének hitelesen datált eredményekben megrögzített képét is megrajzolja a szerző. Előttünk válik az eleinte a barokk művészet jellemző sajátágaival alkotó művész mindinkább újítónak, amely hajlama őt a XVIII. század második felében diadal-maskodó új irányzatnak, a klasszicizmusnak alapvető mesterévé tette. A szerző e fejlődés mindmegannyi tanujaként vonultatja föl időrendi sorrendben Donner műveit; közöttük a Laxenburgban őrzött «III. Károly reliefet», a Heiligenkreuzban lévő «Krisztust a kereszten» és a gráci «Cobenzl-reliefet» ő iktatja be igen fontos és biztos okok alapján először Donner hiteles oeuvrejébe. A harmadik fejezet Donner elveszett és elpusztult s csak irodalmi forrásokból ismert műveinek listáját állítja össze. Közülök elsőrangú fontossággal bír az a művészettörténeti irodalomban eddig teljességgel ismeretlen diadalkapu, melyet Donner és Antonio Galli-Bibiena Esterházy primás papi jubileuma alkalmából 1738 júl. 27-én emeltek. A negyedik fejezet talán a legérdekesebb része a könyvnek. Hogy tiszta kép alakulhasson ki Donner művészetének korszakos jelentőségé-

ről, szükséges volt a művész oeuvrejét megtisztítani az idegen elemektől, azaz el kellett venni abból a téves attribúciók által a mesternek tulajdonított, de egyáltalában nem tőle származó műveknek egész seregét, amelyek a szerző megállapítása szerint jóval túlhaladták a kétségtelen hitelességű műalkotások számát. Pigler e tekintetben igen radikálisan járt el. Az alapos megfontolás, bő indokolás alapján kikapcsolt művek soraiban oly emlékeket találunk, amelyeket neves Donner-kutatók, pl. E. Tietze-Conrat és A. E. Brinckmann a művésznek tulajdonítottak. Bizonyos, hogy ez a fejezet még jó néhány művészettörténeti vitatkozásnak lesz a középpontja!

Donnernek a kétségtelenül hiteles alkotásokból összetevődő művészetének lényegéről az ötödik fejezet ad igen vonzóan és gondosan megkonstruált képet. Szerző ebben a fejezetben tarthatatlannak ítéli azt az eddig általánosan elfogadott nézetet Donner művészetének jellemzésére, amely szerint a művész meghiggadt műveinek abszolút formatisztasága és sajátos reliefstílusa az olasz manierista-szobrászatra és elsősorban Giovanni da Bologna hideg és kimért művészetére lenne visszavezetendő. Pigler e nézetel szemben az osztrák művészet tipikus sajátságainak legtisztább megvalósulását látja Donner művészetében. A meleg lelkiség mellett is kifejezésbeli mérséklet, a viszonylag nyugodt tektonikus formák keresése, nagy plasztikai érzék: mindezek a tulajdonságok az osztrák művészet egészének olyan uralkodó vonásai a XVIII. század közepéig, amelyek határozottan megkülönböztetik e művészetet olasz és délnémet szomszédaitól. Donner ezeknek a nemzeti sajátságoknak az antik művészet és a francia Louis XIV.-szobrászat formaelveinek asszimilálásával általános érvényű fogalmazást adott s így lett az ausztriai,

magyarországi és délnémet klasszicizmus megteremtője.

A VI. fejezet «Donner tanítványai és hatása» címet viseli. Azt a nagyszerű művészi hagyatékot, amelyet a művész úgy a pozsonyi «Szent Márton-csoportban», mint a gurki «Pietà»-ban hagyott az utókorra, tulajdonképpen nem fejlesztette tovább senki. Donner művészetének tartalmi és formai koncentrációját utódai és követői soha többé utól nem érték. Donner hatása sokkal inkább abban van, hogy a klasszicizmus gyors érvényesülésére előkészítette a talajt, mely Ausztriában sokkal hamarabb jutott diadalra, mint akár a szomszéd Bajorországban. Donner tanítványai közül jelentősebb szerepet játszottak: öccse, Matthäus Donner, Johann Nikolaus Moll, aki a pozsonyi műhelynek is tagja volt, Balthasar Ferdinand Moll, Joseph Anton Fitsch, Ludwig Gode, aki Pozsonyban és Győrben dolgozott, Franz Kohl, aki mestere özvegyét is feleségül vette és még sokan mások. Nála egészítették ki a pozsonyi műhelyben festészeti tanulmányaikat a szobrászat elemeinek elsajátításával Oeser, Sambach és Rosier. Donner stílusának, egyes alkotásainak hatása különben más festőknél is, így elsősorban Paul Trogernál, teljes bizonyossággal kimutatható. Donner művészetét a maga művészetére nézve irányadóul ismerte el a magyarországi műveiről jól ismert Johan Georg Dorfmeister, amint Ausztria későbbi nevezetes klasszicista szobrászainak csaknem valamennyienél (Mollinarolo, Messerschmidt, Hagenauer, Zauner stb.) és egész sereg ismeretlen művésztől származó emléken megtaláljuk Donner művészetének hatását. Ebben a sorozatban a pozsonyi születésű, de Bécsben tevékenykedő Viktor Tilgnerrel (1844—1896) zárja a szerző a sort, akinek művészetében Donner késői hatása szembetűnő.

Pigler könyve komoly tanulmá-

nyoknak eredménye és művészettörténeti irodalmunknak határozott nyeresége. Okfejtése mindenütt meggyőző, érvei helytállóak, meghatározásai alaposak. Donner alakját és művészetének jelentőségét plasztikusan állítja elénk és ebben nagy segítségére van a sok és jól összeválogatott kép, amely Donnernek csaknem minden munkáját és tanítványainak s követőinek is sok jellemző művét bemutatja. A könyv nyomdailag is igen sikerült kivitelű s reméljük, úgy itthon, mint külföldön nagy sikere és hatása lesz, amit tökéletesen megérdemel. *N. N.*

Bethlen Gábor és a magyar irodalom. Irta: **Kristóf György.** (Budapest. Az Ifjú Erdély kiadása. 1930. 61 l.). A nagy erdélyi fejedelem alakjával foglalkozó újabb tudományos művek közül széleskörű érdeklődésre tarthat számot a kolozsvári egyetem tanárának, Kristóf Györgynek, Bethlen Gábor és a magyar irodalom viszonyát ismertető tanulmánya. Érdeme nemcsak az, hogy a tárgyat illető gazdag anyag jól rendezett, világos áttekintését adja, hanem az is, hogy ezzel kapcsolatban véglegesen tisztázza a fejedelem irodalmi munkásságára vonatkozó időnként föl-fölvetődő kérdést. Hangsúlyozza, hogy Bethlen sem egyházi, sem világi énekszerző nem volt s csupán korrajzilag becses tartalmú leveleinek stílusa érdemel figyelmet az irodalmi fejlődés menetében. Különösen fontos azonban a fejedelem alakja tárgyátörténeti szempontból. Se szeri, se száma azoknak a latin és magyar költői kísérleteknek, melyek főképp a Bethlen halálát követő időkben s a XIX—XX. század folyamán a legkülönbélebb vonatkozásban örökítik meg történelmünk e kiváló tényezőjének emlékét. Elsősorban uralkodói nagyságát, nemzetszeretetét, hitbuzgalmát és iskolaalapítói érdemeit dicsőítik, azonban életútja egyéb mozzanatai sem maradnak em-